

<https://doi.org/10.36818/2071-4653-2019-4-5>

УДК 332.1

JEL O18

С. О. Іщук

доктор економічних наук, професор, завідувач відділу

проблем реального сектору економіки регіонів

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені

М. І. Долішнього НАН України», м. Львів

e-mail: iso.ird@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3698-9039>

Л. Й. Созанський

кандидат економічних наук, старший науковий

співробітник відділу проблем реального сектору

економіки регіонів ДУ «Інститут регіональних

досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», м. Львів

e-mail: ls.ird2@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7854-3310>

ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ СВІТОВИХ ТРЕНДІВ

Окреслено ключові тенденції розвитку основних видів економічної діяльності в Україні на підставі аналізу динаміки індексів промисловості й сільського господарства упродовж 2012-2018 рр. Побудовано регіональні структури реалізованої промислової (у розрізі видів промислової діяльності) і сільськогосподарської (у розрізі продукції рослинництва й тваринництва) продукції. Визначено рівень та особливості «промислової» та «аграрної» спеціалізації регіонів за показником внеску промисловості й сільського господарства у ВДВ. Обґрунтовано потенційні ризики для економіки експортоорієнтованих регіонів на підставі діагностики прогнозних трендів світових цін на сировинні товари.

Ключові слова: економічна спеціалізація, промисловість, сільське господарство, структура, валова додана вартість, експорт.

Ishchuk S., Sozansky L. ESTIMATION OF ECONOMIC SPECIALIZATION OF UKRAINIAN REGIONS IN THE CONTEXT OF GLOBAL TRENDS

The scale and deep heterogeneity of the national economy of Ukraine in the regional context make the relevance of scientific research in this thematic area. The purpose of the article is to determine the economic specialization of the regions of Ukraine by key economic activities contributing to the formation of gross value added, as well as outlining the potential risks to the national economy, taking into account the situation on world commodity markets. The results of the research showed that one of the consequences of the unstable dynamics of industrial production in Ukraine under the influence of geopolitical and macroeconomic factors is the reduction of industrial specialization of the economy of a number of Ukrainian regions. Thus, in 2017 the manufacturing was the leading economic activity (with the highest share in the gross value added created) in 11 regions, compared to 15 in 2012. So Poltava, Donetsk, Dnipropetrovsk and Zaporizhzhya regions are considered to be "highly industrial". At the same time, the agrarian specialization of the economy of Ukraine and its regions deepened – in 2017 agriculture became the leading type of economic activity in 11 regions (compared to 7 in 2012). The most "agrarian" in Ukraine (with a share of agriculture in gross value added over 30%) in 2017 became the Kherson, Kirovohrad and Khmelnytsky regions. Increasing the level of "agrarianization" of the national economy in the context of volatility of agricultural commodity prices on the world markets poses significant risks for the socio-economic development of Ukraine and its regions. These risks are exacerbated by the high amplitude of fluctuations in the volume and structure of domestic agricultural products and the low degree of processing of raw materials. To improve the structure of domestic commodity exports (in the direction of increasing its share of products with a higher degree of processing) and to deepen its diversification, a number of measures should be carried out aimed at stimulating export activity of enterprises (industrial and agro-industrial), carrying out technical and technological re-equipment of industrial and export production bases, creation of new high-tech industries on the basis of the implementation of powerful innovation and investment projects.

Keywords: economic specialization, industry, agriculture, structure, gross value added, export.

Постановка проблеми. Останні п'ять років були найскладнішими у новітній історії України. Військова агресія, фактичне закриття кордонів із Російською Федерацією, наявність значної кількості вимушено переміщених осіб, деградація прифронтових територій, загрози дестабілізації в окремих місцях компактного проживання національних меншин створили нові виклики для розвитку, зокрема східних

регіонів України, і водночас визначили нові пріоритети такого розвитку.

З огляду на нерівномірний розподіл наявного природно-ресурсного, виробничого, ринкового й кадрового потенціалу в Україні, не всі види економічної діяльності можуть з однаковою інтенсивністю розвиватись у кожному регіоні. Так, велика відстань до ринків збуту продукції та послуг і

відсутність доступу до сировини є одними з ключових причин того, чому в деяких регіонах складніше, ніж в інших, провадити певні види економічної діяльності. Ще один важливий фактор – робоча сила – також може мати різну якість унаслідок того, що структура трудових кадрів (як і система їх професійної підготовки) часто є спадщиною минулого. Інші об'єктивні природні, людські, організаційні й навіть культурні та ментальні фактори часто є визначальними у формуванні спроможності тих чи інших регіонів до сталої економічної діяльності. Масштабність національної економіки та водночас її глибока неоднорідність у регіональному розрізі внаслідок окреслених причин зумовлюють актуальність наукових пошуків у цьому тематичному напрямі.

Аналіз останніх досліджень. Грунтовні всебічні дослідження соціально-економічного розвитку регіонів України проводяться, зокрема, в інститутах Національної академії наук. Так, колективом науковців під керівництвом академіка НАНУ Е. М. Лібанової та академіка НААНУ М. А. Хвесика розроблено методологію формування системи індикаторів ефективності розвитку регіональних соціально-економічних систем і запропоновано концептуальні й науково-методичні підходи до оцінювання соціального потенціалу держави та її регіонів, а також сформульовано базові імперативи та стратегічні напрями раціоналізації усіх сфер ресурсокористування в Україні [1]. Науковці Інституту економіко-правових досліджень НАН України займаються питаннями міжрегіонального співробітництва. Ними сформовано підхід до аналізу стану та тенденцій розвитку міжрегіонального співробітництва в Україні, який сприяє ефективній міжрегіональній взаємодії державних, суспільних установ і господарюючих суб'єктів регіонів-партнерів [2], а також здійснено стратегування регіонального розвитку на прикладі Донецької області [3].

Метою статті є визначення економічної спеціалізації регіонів України за внеском ключових видів економічної діяльності у формування ВДВ, а також окреслення потенційних ризиків для національної економіки, враховуючи кон'юнктуру на світових товарних ринках.

Основні результати дослідження. У 2017 р. 57,84% ВВП України сумарно сформували три види економічної діяльності (ВЕД), а саме: промисловість – 33,37%, торгівля – 13,91% і сільське господарство (с / г) – 10,56%. Із них провідним ВЕД є промисловість із часткою 25,12% у ВДВ України, тоді як торгівлі належить 16,27%, а с / г – 12,06%. Індекс промислової продукції² в Україні упродовж останніх п'яти років демонстрував нестабільну динаміку (рис. 1). Так, після суттєвого збільшення цього показника у 2016 р. (до 2,8% після від'ємних значень упродовж 2012-

2015 рр.) у 2017 р. відбулось його зниження на 2,4 в. п., а у 2018 р. знову зростання (на 1,2 в. п.).

Упродовж 2016-2017 рр. найбільше зростання індексу промислової продукції було характерним для переробної промисловості (на понад 4 в. п. щорічно), тоді як у 2018 р. навпаки – для інших видів промислової діяльності.

Структура промислового сектору економіки України (за видами промислової діяльності) упродовж 2012-2018 рр. зазнала певних змін на користь добувної (+4,7 в. п.) і переробної (+1,6 в. п.) промисловості. У деяких регіонах ці зміни були досить значними. Так, зокрема, частка профільного виду промислової діяльності – переробки – зросла у семи областях, а найбільше у Вінницькій (на 7,9 в. п.)³. Найвищий рівень спеціалізації на переробній промисловості зберігся у Волинській (81,4%) і Черкаській (83,4%) областях. Водночас у Закарпатській і Кіровоградській областях, які були лідерами за цим видом промислової діяльності у 2012 р., частка переробки у структурі промисловості у 2018 р. суттєво знизилась: на 8,8 в. п. і 9,9 в. п. відповідно. Найвідчутнішим (на 29,0 в. п.) зменшення цього показника було в Полтавській області, яка натомість увійшла до трійки лідерів (разом із Харківською й Дніпропетровською областями) серед регіонів України за рівнем спеціалізації на добувній промисловості й розробленні кар'єрів.

Частка постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря у структурі промислового сектору економіки у 2018 р. була найвищою у Чернівецькій області (+21,1 в. п. порівняно з 2012 р.) і перевищувала 30% в Івано-Франківській, Луганській, Миколаївській, Рівненській і Хмельницькій областях, тобто в регіонах із потужними електростанціями (атомними й гідро). Найменша (7,5%) частка цього виду промислової діяльності у Полтавській області. У структурі промисловості названого регіону також найменша частка водопостачання, каналізації, поводження з відходами – 0,5% проти 2,8% (найвище значення) в Одеській області.

Регіональна структура реалізованої промислової продукції упродовж 2012-2018 рр. зазнала певних змін. Зокрема, у ній зменшилась частка п'яти областей, а найбільше – Донецької (на 7,35 в. п.) і Луганської (на 6,29 в. п.), що стало свідченням втрати цими регіонами індустріального потенціалу внаслідок тимчасової окупації частини їхніх територій (табл. 1). Порівняно незначним (<0,12 в. п.) було зменшення часток у цій структурі Кіровоградської, Сумської та Чернігівської областей. Лідерами за обсягом виробництва промислової продукції в Україні є Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Полтавська й Харківська області. У 2018 р. частка цих п'яти регіонів у відповідній структурі сумарно склала 59,89%.

² Індекс промислової продукції характеризує зміну створеного у промисловості обсягу валової доданої вартості за періоди, обрані для порівняння.

³ Авторські розрахунки за даними Державної служби статистики України [4].

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

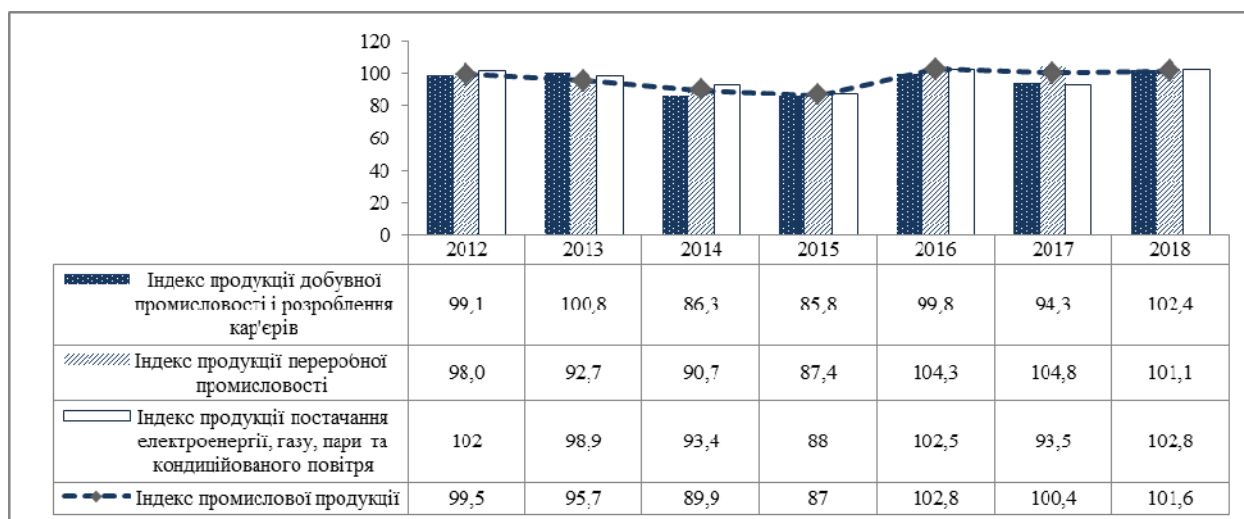

Рис. 1. Індеси промислової продукції в Україні, %

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України [4].

Таблиця 1

Структура реалізованої промислової продукції України (за регіонами), %

Область	Промисловість			Добувна промисловість і розроблення кар'єрів			Переробна промисловість			Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря			Водопостачання, каналізація, поводження з відходами		
	2012 р.	2017 р.	2018 р.	2012 р.	2017 р.	2018 р.	2012 р.	2017 р.	2018 р.	2012 р.	2017 р.	2018 р.	2012 р.	2017 р.	2018 р.
Вінницька	1,94	3,40	3,34	0,32	0,42	0,45	2,03	4,20	4,12	2,74	3,26	3,24	1,56	1,81	1,88
Волинська	0,97	1,37	1,34	0,11	0,04	0,05	1,15	1,72	1,69	0,90	1,34	1,27	0,78	1,05	1,14
Дніпропетровський	19,00	21,19	20,86	37,6	35,87	34,55	16,30	19,58	19,23	15,83	14,08	14,28	28,03	26,03	19,75
Донецька	20,87	13,12	13,52	26,80	13,90	15,34	20,90	13,56	13,80	17,28	11,04	10,96	15,40	11,55	11,30
Житомирська	1,41	1,88	1,92	1,21	1,15	1,25	1,48	2,08	2,14	1,27	1,80	1,75	1,61	2,51	2,31
Закарпатська	0,86	1,06	1,02	0,08	0,06	0,07	1,02	1,15	1,17	0,75	1,57	1,40	0,92	1,29	1,55
Запорізька	7,11	9,52	9,16	1,69	1,47	1,14	7,47	11,01	10,80	9,61	11,44	10,82	5,25	5,63	5,49
Івано-Франківська	2,18	2,40	3,08	1,83	1,02	1,76	1,65	1,92	2,63	4,49	5,23	5,96	1,61	1,78	2,03
Київська	4,87	4,78	4,92	0,16	0,15	0,22	5,02	5,68	5,86	7,69	5,69	5,93	3,27	3,68	6,34
Кіровоградська	1,35	1,29	1,29	0,34	0,55	0,59	1,63	1,42	1,46	0,95	1,45	1,29	1,35	1,67	1,79
Луганська	7,28	1,15	0,99	9,58	0,92	0,43	7,04	1,04	0,93	6,31	1,72	1,65	10,74	1,63	2,01
Львівська	3,00	4,15	4,32	1,13	1,93	2,60	3,20	4,30	4,57	3,52	5,41	5,05	3,43	5,98	6,30
Миколаївська	2,08	2,59	2,52	0,10	0,14	0,20	2,18	2,72	2,61	3,11	4,20	4,34	1,68	2,37	2,61
Одеська	2,45	2,71	2,52	0,00	0,00	0,00	2,72	3,11	2,91	2,87	3,41	3,16	5,10	6,52	7,33
Полтавська	6,94	8,06	8,10	9,88	23,29	22,32	7,67	5,77	5,86	2,50	3,30	3,37	2,33	2,98	3,90
Рівненська	1,05	1,74	1,62	0,41	0,27	0,29	1,21	1,56	1,49	0,91	3,60	3,35	0,99	1,49	1,69
Сумська	2,15	2,00	2,02	4,21	1,96	2,53	1,95	1,99	1,97	1,55	2,10	1,92	1,59	1,92	2,08
Тернопільська	0,67	0,99	0,94	0,15	0,19	0,17	0,71	1,07	1,04	0,83	1,38	1,30	0,89	1,05	1,11
Харківська	6,69	8,45	8,22	2,24	15,50	14,58	6,91	7,00	6,75	8,89	7,33	7,73	6,73	10,44	10,38
Херсонська	0,88	1,32	1,22	0,03	0,04	0,03	0,94	1,46	1,34	1,17	1,88	1,98	1,59	1,75	1,89
Хмельницька	1,43	1,91	1,62	0,15	0,16	0,14	1,37	1,92	1,63	2,60	3,37	3,01	1,06	1,52	1,34
Черкаська	2,79	2,93	3,04	0,23	0,16	0,15	3,50	3,73	3,93	1,90	2,56	2,51	1,87	2,59	2,87
Чернівецька	0,35	0,53	0,62	0,03	0,03	0,03	0,29	0,36	0,38	0,80	1,48	2,26	0,66	0,97	1,09
Чернігівська	1,67	1,44	1,56	1,71	0,75	1,09	1,70	1,63	1,70	1,53	1,36	1,47	1,57	1,79	1,82
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: авторські розрахунки за даними Державної служби статистики України [4].

У структурі добувної промисловості і розробленні кар'єрів у 2018 р., порівняно з 2012 р., зросли частка дев'яти областей, а найбільше – Полтавської (на 12,44 в. п.) і Харківської (на 12,34 в. п.), що зумовлено відкриттям нових родовищ газу у цих регіонах. Натомість частки Донецької та Луганської областей у виробництві продукції добувної промисловості

України внаслідок втрати частини вугільних шахт на тимчасово окупованих територіях за цей період зменшилися на 11,46 в. п. і 9,15 в. п. відповідно.

У структурі переробної промисловості збільшилися частки 18 областей, із них найбільше – Дніпропетровської (на 2,93 в. п.) і Запорізької (на 3,33 в. п.), тоді як частки Донецької та Луганської

областей зменшились – на 7,1 в. п. і 6,11 в. п. відповідно Проте, незважаючи на втрату частини виробництв, Донецька область (разом із Дніпропетровською та Запорізькою) формує основу потенціалу переробної промисловості в Україні. Частка цих трьох регіонів у відповідній структурі у 2018 р. сумарно становила 43,83%. Частки Донецької та Луганської областей суттєво зменшились, порівняно з 2012 р., і в структурі постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, і в структурі водопостачання, каналізації, поводження з відходами. Але Донецька область залишається одним із лідерів (після Дніпропетровської) серед регіонів України за цими видами промислової діяльності.

Наслідком описаних структурних змін і нестабільної динаміки промислового виробництва в

Україні під впливом геополітичних і макроекономічних чинників стало скорочення промислової спеціалізації економіки окремих регіонів України. Так, у 2017 р. промисловість була провідним видом економічної діяльності (з найвищою часткою у ВДВ) у 11 областях (проти 15 у 2012 р.) (табл. 2). Упродовж 2013-2017 рр. промислову спеціалізацію втратили Житомирська, Закарпатська, Миколаївська, Одеська, Сумська й Чернігівська області. Натомість у Київській області промисловість стала провідним ВЕД, тоді як у 2012 р. ним була торгівля. Найбільш «індустріальною» в Україні стала Полтавська область – частка промислового сектору економіки в її ВДВ перевищує 50%. До «високоіндустріальних» регіонів також можна віднести Донецьку, Дніпропетровську й Запорізьку області.

Таблиця 2

Регіони України, в яких промисловість була провідним ВЕД (за часткою у ВДВ)

2012 р.		2016 р.		2017 р.	
Область	Частка у ВДВ, %	Область	Частка у ВДВ, %	Область	Частка у ВДВ, %
Дніпропетровська	47,3	Полтавська	50,5	Полтавська	54,1
Луганська	45,2	Дніпропетровська	46,7	Донецька	49,9
Полтавська	44,2	Донецька	45,3	Дніпропетровська	48,2
Запорізька	43,9	Запорізька	41,4	Запорізька	42,4
Донецька	39,9	Луганська	34,5	Харківська	31,0
Івано-Франківська	30,2	Харківська	31,0	Івано-Франківська	28,0
Сумська	27,3	Івано-Франківська	26,4	Черкаська	25,2
Рівненська	26,2	Рівненська	26,1	Рівненська	24,5
Миколаївська	25,7	Львівська	22,7	Луганська	23,1
Чернігівська	24,9	Київська	22,2	Львівська	22,9
Черкаська	24,3			Київська	21,5
Житомирська	22,7				
Харківська	21,3				
Закарпатська	20,2				
Львівська	17,9				

Джерело: авторські розрахунки за даними Державної служби статистики України [4]

Таким чином, можна стверджувати, що промислова спеціалізація економіки поглибилась у Дніпропетровській, Донецькій, Львівській, Полтавській, Харківській і Черкаській областях, тобто у тих регіонах, у структурі промислового сектору економіки яких збільшилась частка добувної промисловості, але натомість зменшилась частка переробної (окрім Дніпропетровської області). Такі тенденції «неоіндустріалізації» в Україні посилюють сировинну орієнтацію вітчизняної промисловості, а відтак стають додатковим бар'єром на шляху до підвищення рівня її конкурентоспроможності на світових ринках.

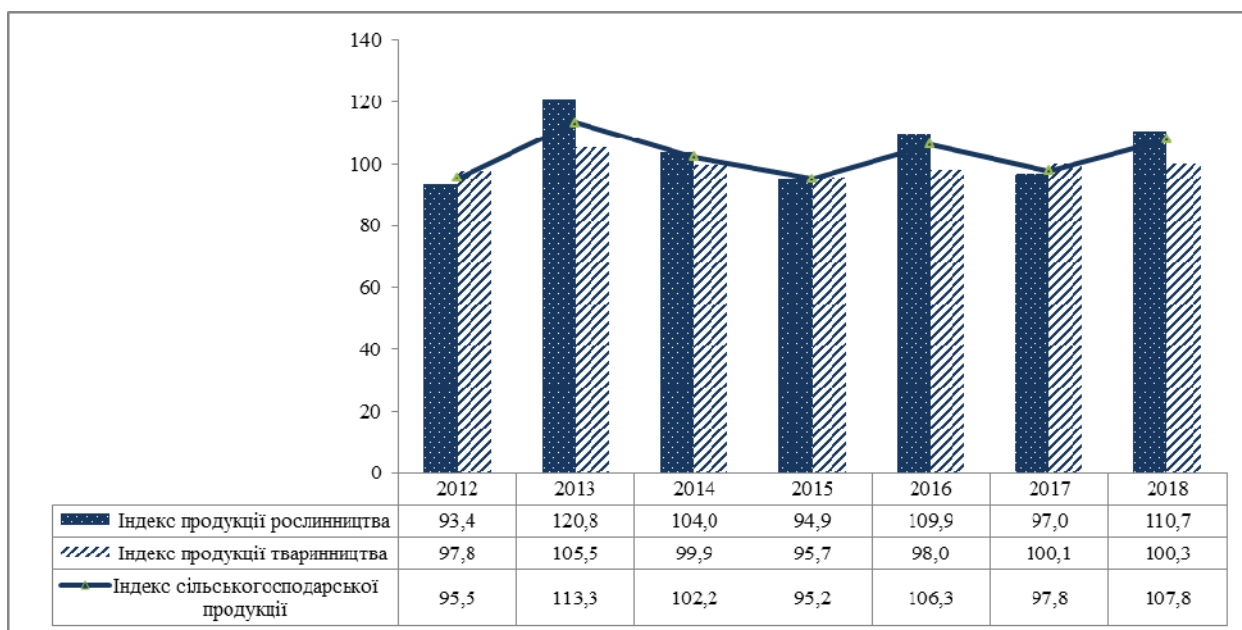
За обсягом створеної ВДВ у 2017 р. торгівля була провідним видом економічної діяльності у двох областях: Волинській (із часткою у ВДВ регіону 25,5%) і Одеській (14,6%), тоді як у 2016 р. – у жодній⁴.

⁴ Ключові тенденції розвитку торгівлі в регіонах України наведено у [5]. Авторами також здійснено оцінювання структурних змін у роздрібному товарообороті у розрізі продовольчих і непродовольчих товарів і побудовано регіональну

Індекс сільськогосподарської продукції⁵ в Україні упродовж аналізованого періоду зазнавав щорічних коливань: після зниження його значень відбувалось їх зростання і навпаки (рис. 2). Так, у 2018 р. індекс сільськогосподарської продукції зріс на 10,0 в. п., порівняно з попереднім роком, і на 1,5 в. п. – порівняно з 2016 р., але не досяг рівня 2013 р., коли його значення становило 113,3%. Аналогічні тенденції спостерігались у розрізі видів сільськогосподарської продукції – рослинництва й тваринництва. Однак зростання (як і зниження) значень індексу продукції рослинництва завжди було відчутнішим. Ці тенденції відобразились на структурі сільськогосподарської продукції, в якій домінує продукція рослинництва із часткою 74,0% у 2018 р. (проти 66,84% у 2012 р.).

структуру роздрібного товарообороту (за його обсягами у вартісному виразі).

⁵ Індекс сільськогосподарської продукції характеризує динаміку ВДВ сільськогосподарського виробництва у фактичних цінах.

Рис. 2. Індекс сільськогосподарської продукції в Україні, %

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України [4].

У структурі сільськогосподарської продукції усіх регіонів домінує продукція рослинництва⁶, частка якого у сільськогосподарському виробництві України упродовж 2012-2018 рр. загалом збільшилась на 7,2 в. п. Натомість частка продукції тваринництва за останні шість років скоротилась в усіх без винятку областях, залишившись найвищою у Закарпатській (48,1%) та Івано-Франківській (46,8%)⁷. Найсуттєвіше (на понад 10 в. п.) частка тваринництва в аналізованому періоді зменшилась у Луганській, Одеській, Миколаївській і Дніпропетровській областях. Водночас варто відзначити її зростання у 2018 р. у Донецькій і Запорізькій областях – єдиних двох регіонах, де відбулось зниження загального індексу сільськогосподарської продукції.

У регіональній структурі виробництва продукції сільського господарства упродовж 2012-2018 рр. відбулись помітні зміни (табл. 3). Зокрема, у ній зросли частки 14 областей, з яких найбільше – Вінницької (на 5,6 в. п.) і Дніпропетровської (на 3,9 в. п.). Отже, ці області (разом із Київською, Полтавською, Харківською, Хмельницькою й Черкаською) стали лідерами серед регіонів України за обсягами виробництва продукції сільського господарства. Натомість частки усіх областей Західного регіону (окрім Львівської) у структурі виробництва сільськогосподарської продукції зменшились, а найсуттєвіше – Івано-Франківської (на 4,0 в. п.). Також відчутною є втрата сільськогосподарського потенціалу Луганської області, частка якої скоротилась на 3,8 в. п. Подібна ситуація характерна для Чернігівської області, яка у

2012 р. була лідером за обсягом виробництва продукції сільського господарства в Україні.

За обсягами виробництва продукції рослинництва незмінним лідером є Вінницька область, на яку припадає понад 7% цього виду сільськогосподарської продукції в Україні. Упродовж аналізованого періоду у відповідній структурі суттєво зросли частки Полтавської (+4,8 в. п.), Хмельницької (+4,2 в. п.) і Кіровоградської (+3,6 в. п.) областей. Натомість відчутно (на понад 3%) зменшились частки Луганської, Чернівецької, Закарпатської, Волинської та Львівської областей. Однак остання наростила потенціал виробництва продукції тваринництва, збільшивши свою частку у відповідній структурі на 2,3 в. п. Упродовж 2012-2018 рр. у структурі виробництва продукції тваринництва найбільше зросла частка Вінницької (+6,2 в. п.) і Київської (+4,9 в. п.) областей. Для них, а також для Черкаської, Дніпропетровської, Полтавської та Львівської областей характерні найвищі обсяги виробництва продукції тваринництва серед регіонів України.

Наслідком описаних структурних змін і динаміки сільськогосподарського виробництва у напрямі переважання продукції рослинництва, а також дії інших чинників (передусім макроекономічних) стало поглиблення «аграрної» спеціалізації економіки України та її регіонів. Так, у 2016 р. сільське господарство стало провідним видом економічної діяльності (із найвищою часткою у ВДВ регіонів) у 13 областях (проти семи у 2012 р.) (табл. 4). Однак у 2017 р. кількість таких регіонів скоротилась до 11. Найбільш «аграрними» в Україні (із часткою сільського господарства у ВДВ >30%) у 2017 р. були Херсонська, Кіровоградська та Хмельницька області, тоді як у 2016 р., окрім названих, ще Вінницька і Чернігівська, а в 2012 р. – жодної.

⁶ У 2012 р. тільки в Закарпатській та Івано-Франківській областях спостерігалось переважання (на 9,0 в. п. і 1,2 в. п. відповідно) частки продукції тваринництва у виробництві продукції сільського господарства.

⁷ Авторські розрахунки за даними Державної служби статистики України [4].

Таблиця 3

Структура виробництва продукції сільського господарства України (за регіонами), %

Область	Продукція сільського господарства					Продукція рослинництва					Продукція тваринництва				
	2012 р.	2017 р.	2018 р.	абсолютне відхилення		2012 р.	2017 р.	2018 р.	абсолютне відхилення		2012	2017	2018	абсолютне відхилення	
				2018-2017	2018-2012				2018-2017	2018-2012				2018-2017	2018-2012
Вінницька	2,8	8,2	8,4	0,2	5,6	7,0	7,6	7,8	0,2	0,8	3,8	9,8	10,0	0,2	6,2
Волинська	5,0	2,8	2,6	-0,2	-2,4	5,3	2,3	2,2	-0,1	-3,1	4,8	3,9	3,9	0,0	-0,9
Дніпропетровська	1,9	6,1	5,8	-0,3	3,9	3,3	5,9	5,6	-0,3	2,3	6,1	6,6	6,4	-0,2	0,3
Донецька	2,5	3,1	2,6	-0,5	0,1	4,7	2,9	2,3	-0,6	-2,4	5,7	3,4	3,5	0,1	-2,2
Житомирська	2,8	4,0	4,1	0,1	1,3	2,7	4,0	4,1	0,1	1,4	2,5	4,1	4,1	0,0	1,6
Закарпатська	4,1	1,6	1,6	0,0	-2,5	4,6	1,2	1,2	0,0	-3,4	3,0	2,8	2,8	0,0	-0,2
Запорізька	3,7	3,9	3,1	-0,8	-0,6	3,9	4,3	3,2	-1,1	-0,7	2,8	2,8	2,6	-0,2	-0,2
Івано-Франківська	6,3	2,4	2,3	-0,1	-4,0	1,7	1,8	1,6	-0,2	-0,1	2,7	4,0	4,1	0,1	1,4
Київська	6,5	6,0	6,7	0,7	0,2	4,7	5,1	6,1	1,0	1,4	3,6	8,2	8,5	0,3	4,9
Кіровоградська	4,0	4,2	4,6	0,4	0,6	1,7	4,7	5,3	0,6	3,6	2,7	2,8	2,8	0,0	0,1
Луганська	5,5	1,8	1,7	-0,1	-3,8	6,0	2,2	2,1	-0,1	-3,9	2,4	0,9	0,9	0,0	-1,5
Львівська	2,8	3,9	3,8	-0,1	1,0	6,7	3,5	3,3	-0,2	-3,4	2,9	5,2	5,2	0,0	2,3
Миколаївська	3,6	3,5	3,5	0,0	-0,1	4,1	4,0	3,9	-0,1	-0,2	8,0	2,3	2,2	-0,1	-5,8
Одеська	3,6	4,7	4,4	-0,3	0,8	3,4	5,5	5,1	-0,4	1,7	4,6	2,7	2,5	-0,2	-2,1
Полтавська	4,9	5,8	6,6	0,8	1,7	2,3	5,9	7,1	1,2	4,8	2,9	5,3	5,1	-0,2	2,2
Рівненська	3,7	2,8	2,7	-0,1	-1,0	4,3	2,7	2,5	-0,2	-1,8	2,9	3,3	3,2	-0,1	0,3
Сумська	3,1	4,1	4,2	0,1	1,1	3,5	4,5	4,7	0,2	1,2	4,3	2,9	3,0	0,1	-1,3
Тернопільська	6,0	3,8	3,7	-0,1	-2,3	3,9	4,0	3,8	-0,2	-0,1	2,8	3,2	3,2	0,0	0,4
Харківська	3,6	5,7	5,6	-0,1	2,0	4,5	6,2	6,0	-0,2	1,5	4,1	4,2	4,3	0,1	0,2
Херсонська	3,9	4,5	4,2	-0,3	0,3	3,0	5,1	4,6	-0,5	1,6	4,3	3,0	3,0	0,0	-1,3
Хмельницька	3,2	5,6	5,5	-0,1	2,3	1,4	5,9	5,6	-0,3	4,2	7,5	5,0	5,0	0,0	-2,5
Черкаська	5,2	5,3	6,0	0,7	0,8	3,4	4,2	5,3	1,1	1,9	5,4	8,2	8,3	0,1	2,9
Чернівецька	2,0	1,8	1,8	0,0	-0,2	5,4	1,6	1,6	0,0	-3,8	3,1	2,3	2,3	0,0	-0,8
Чернігівська	6,6	4,4	4,5	0,1	-2,1	6,2	4,9	5,0	0,1	-1,2	2,6	3,1	3,0	-0,1	0,4
Всього	100,0	100,0	100,0	x	x	100,0	100,0	100,0	x	x	100,0	100,0	100,0	x	x

Джерело: авторські розрахунки за даними Державної служби статистики України [4].

Таблиця 4

Регіони України, в яких сільське господарство було провідним видом економічної діяльності (за часткою у ВДВ)

2012 р.		2016 р.		2017 р.	
Область	Частка у ВДВ, %	Область	Частка у ВДВ, %	Область	Частка у ВДВ, %
Тернопільська	24,2	Кіровоградська	36,8	Херсонська	33,0
Херсонська	24,2	Херсонська	36,5	Кіровоградська	31,3
Кіровоградська	23,2	Вінницька	31,8	Хмельницька	31,1
Вінницька	22,4	Хмельницька	31,8	Чернігівська	28,2
Хмельницька	22,1	Чернігівська	31,2	Вінницька	28,1
Чернівецька	20,2	Тернопільська	28,9	Тернопільська	28,1
Волинська	16,6	Сумська	28,0	Сумська	26,1
		Черкаська	26,5	Житомирська	23,5
		Миколаївська	25,6	Чернівецька	22,3
		Житомирська	25,3	Миколаївська	21,9
		Чернівецька	24,9	Закарпатська	15,2
		Волинська	20,5		
		Закарпатська	17,1		

Джерело: авторські розрахунки за даними Державної служби статистики України [4].

Загалом, зростання рівня «аграризації» національної економіки в умовах нестабільності цін на сільськогосподарську продукцію на світових ринках створює значні ризики для соціально-економічного розвитку України та її регіонів. Ці ризики підсилюються високою амплітудою коливань обсягу й структури продукції вітчизняного сільського

господарства та водночас невисоким ступенем переробки сільськогосподарської сировини.

Як прогнозує МВФ, упродовж 2020-2021 рр. усі ключові згруповані індекси цін сировинних товарів знижуватимуться, а індекс цін сировинних товарів продовжить падіння й у 2022 р. (табл. 5). Зростання індексів цін сировинних товарів очікується лише у 2023 р.

Прогноз згрупованих індексів цін сировинних товарів на світових ринках, %

Назва індексу	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023.
Індекс цін сировинних товарів	124,51	120,64	118,65	118,08	118,26
Індекс цін непаливних товарів	149,77	147,89	146,82	146,84	147,06
Індекс цін промислової продукції	144,79	143,46	143,13	143,17	143,62

Джерело: авторські розрахунки за даними МВФ [6].

У розрізі основних товарів, які експортує Україна, прогнозується зростання індексу цін на зернові культури у 2020 р. та збереження рівня цього

показника до кінця прогнозного періоду (табл. 6). Аналогічні тренди очікуються за цінами на пшеницю й кукурудзу.

Таблиця 6

Прогноз індексів цін та цін сировинних товарів, які експортує Україна, на світових ринках, %

Показник	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Індекс цін на зернові культури	158,811	161,744	161,744	161,744	161,744
Індекс цін на пшеницю	200,528	205,018	205,018	205,018	205,018
Індекс цін на кукурудзу	181,393	185,933	185,933	185,933	185,933
Індекс цін на товарні олії	164,245	163,151	162,962	162,962	162,962
Індекс цін на соняшникову олію	935,48	935,48	935,48	935,48	935,48
Індекс цін на продукти харчування та напої	154,711	152,277	150,468	150,468	150,468
Індекс цін на товарні метали	163,537	161,58	161,017	161,075	161,861
Індекс цін на залізну руду	67,813	63,701	63,701	63,701	63,701

Джерело: авторські розрахунки за даними МВФ [6].

Ціна на соняшникову олію впродовж 2019-2023 рр. буде сталою. Натомість індекс цін на металеву продукцію у 2020-2021 рр. зберігатиме стійку спадну тенденцію, а незначне його зростання прогнозується лише у 2023 р. У 2020 р. очікується зниження індексу цін на залізну руду та його подальша незмінність упродовж 2021-2023 рр. Аналогічна ситуація з індексом цін на продукти харчування та напої.

Таким чином, з огляду на розглянуті прогнозні тенденції світових цін на сировинні товари, центральним і регіональним органам влади в Україні, а також вітчизняним експортерам сировинної продукції потрібно бути готовими до викликів, пов'язаних із потенційним зменшенням із 2020 р. валютних надходжень від експорту за такими товарними позиціями: залізна руда; товарні метали; товарні олії; продукти харчування та напої. Ці ризики будуть стосуватись передусім тих регіонів, у структурі експорту яких значну частку (>20%) займають названі товари, а саме: Дніпропетровської (залізна руда; товарні метали), Донецької (товарні метали), Запорізької (товарні метали), Вінницької (товарні олії; продукти харчування і напої), Кіровоградської (товарні олії; продукти харчування і напої), Черкаської (товарні олії; продукти харчування та напої), Київської (продукти харчування та напої) і Харківської (продукти харчування та напої) областей. Окрім того, необхідно також враховувати, що зниження індексів цін на сировинні товари може опосередковано спричинити зменшення доходів від експорту й решти товарних позицій.

Висновки. В Україні намітилась чітка тенденція до зниження рівня «індустріалізації» економіки. Володіючи виробничим потенціалом і водночас значними природно-сировинними та людськими ресурсами, Україна за обсягом випуску промисловості поступається Німеччині у понад 30 разів, а за обсягом ВДВ майже у 44 рази⁸. Спеціалізація вітчизняної

промисловості є типовою для країн із сировинним типом економіки. Так, зокрема, частка добувної промисловості й розроблення кар'єрів у структурі ВДВ промислового сектору національної економіки становить понад 24% (найвищий показник серед держав-членів ЄС – 13% у Нідерландах), а частка переробної промисловості – лише 60,21%, тоді як найменше значення в ЄС – 65% (на Кіпрі). Структура ВДВ української промисловості є висококонцентрованою – майже 28% у ній припадає на добувну промисловість. Аналогічна ситуація в переробній промисловості, понад 44% ВДВ якої формують два види виробництв – харчові та металургійні. Натомість частка машинобудування в структурі ВДВ промисловості України за останні 10 років зменшилася майже у 3 рази – з 16,7% у 2007 р. до 5,7% у 2017 р. З іншого боку, можна констатувати поглиблення спеціалізації сільського господарства України на виробництві продукції рослинництва. У 2018 р. частка цього виду сільськогосподарської продукції у відповідній структурі перевищила 81,5% у семи областях, тоді як у 2012 р. її максимальне значення становило 76,25% (у Херсонській області).

Наслідком описаних змін в економічній спеціалізації регіонів України стало погіршення структури вітчизняного товарного експорту. Так, упродовж 2012-2018 рр. у ній суттєво зросли частки низькотехнологічних видів продукції, зокрема АПК (I-IV товарні групи) і текстильних (XI товарна група) виробництв – у понад півтора рази, а деревообробних (IX товарна група) – у понад 2 рази. Натомість частки високо – й середньо-високотехнологічних видів продукції у товарній структурі українського експорту зменшились: транспортних виробництв (XVII товарна група) – у понад 6 разів; хімічних виробництв (VI товарна група) – майже удвічі. Відтак зниження рівня диверсифікації структури вітчизняного товарного експорту у напрямі посилення його сировинної орієнтації (домінування продукції сільського господарства, добувної промисловості та металургії)

⁸ Авторські розрахунки за даними Євростату [7].

посилує залежність національної економіки від світової кон'юнктури на сировинних ринках.

Вирішенню цієї проблеми може сприяти реалізація таких заходів державної та регіональної економічної політики:

- стимулювання експортної активності підприємств (промислових і агропромислових), які займаються переробкою сировини, шляхом надання їм організаційно-технічної та інформаційної підтримки у напрямі удосконалення системи управління якістю продукції та забезпечення міжнародної сертифікації виробництв;
- проведення технічного й технологічного перенаснащення (із подальшим розширенням) виробничих потужностей експортоорієнтованих базових промислових виробництв, віднесення їх до категорії пріоритетних інноваційно-інвестиційних проектів та розширення на цій основі експорту промислової продукції, яка формує експортний профіль України і водночас має стабільний попит на світовому ринку;
- створення нових високотехнологічних виробництв на основі реалізації потужних інноваційно-інвестиційних проектів, які забезпечать товарну диверсифікацію вітчизняного експорту промислової продукції шляхом збільшення в його структурі частки кінцевої товарної продукції та продукції з поглибленим рівнем технологічної переробки.

Список використаних джерел

1. *Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів*: національна доповідь / за ред. Е. М. Лібанової, М. А. Хвесика. К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. 776 с.
2. *Розвиток міжрегіонального співробітництва*: монографія / І. В. Заблодська, О. М. Татарченко, А. С. Алексєєв, А. В. Сивоконь. Чернігів: Десна Поліграф, 2015. 152 с.
3. Заблодська І. В., Носкова С. А., Татарченко О. М., Завойських Ю. А. Економічні передумови оновлення та реалізації стратегії розвитку Донецької області на період до 2020 р. *Економіка та право. Серія: Економіка*. 2016. № 2(44). С. 20-30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecprec_2016_2_5
4. *Державна служба статистики України*: сайт. 2019. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Іщук С. О., Созанський Л. Й. Динаміка структурних змін у роздрібному товарообороті регіонів України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*: зб. наук. пр. 2018. Вип. 6(134). С. 8-14.
6. Report for Selected Country Groups and Subjects. *International Monetary Fund*: Website. April 2018. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2018/01/weodat>

[a/weorept.aspx?pr.x=84&pr.y=5&sy=2018&ey=2023&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=001&s=PALLFNFW%2CPNFUELW%2CPINDUW&grp=1&a=1](http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2018/01/weodat/a/weorept.aspx?pr.x=84&pr.y=5&sy=2018&ey=2023&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=001&s=PALLFNFW%2CPNFUELW%2CPINDUW&grp=1&a=1)

7. European Commission > Eurostat > Euro-indicators/PEEs > National Accounts. *Eurostat*: Website. 2018. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/euro-indicators/national-accounts>

References

1. Libanova, E. M., & Khvesyuk, M. A. (Eds.). (2014). *Sotsial'no-ekonomichnyi potentsial staloho rozvytku Ukrainy ta yiyi rehioniv [Socio-economic potential of sustainable development of Ukraine and its regions]*: National report. Kyiv: Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
2. Zablodska, I. V., Tatarchenko, O. M., Alekseev, A. S., & Sivokon, A. V. (2015). *Rozvytok mizhrehional'noho spivrobitynstva [The development of interregional cooperation]*. Chernihiv: Desna Polygraph. [in Ukrainian].
3. Zablodska, I. V., Noskova, S. A., Tatarchenko, O. M., & Zavoyskykh, Yu. A. (2016). Ekonomichni peredumovy onovlennya ta realizatsiyi stratehiyi rozvytku Donetskoyi oblasti na period do 2020 roku [Economical changes of mind and real estate strategy for the development of Donetsk region for the period up to 2020]. *Ekonomika ta pravo. Seriya: Ekonomika – Economics and Law. Series: Economy*, 2(44), 20-30. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecprec_2016_2_5 [in Ukrainian].
4. *State Statistics Service of Ukraine*: Website. (2019). Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
5. Ishchuk, S. O., & Sozansky, L. Y. (2018). Dynamika strukturykh zmin u rozdrіbnomu tovarooboroti rehioniv Ukrainy [The dynamics of structural changes in rectangular warehouses of Ukraine regions]. In *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy [Socio-economic problems of the modern period of Ukraine]*: Vol. 134(6) (pp. 8-14). [in Ukrainian].
6. Report for Selected Country Groups and Subjects (2018, Apr). *International Monetary Fund*: Website. Retrieved from <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2018/01/weodat/a/weorept.aspx?pr.x=84&pr.y=5&sy=2018&ey=2023&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=001&s=PALLFNFW%2CPNFUELW%2CPINDUW&grp=1&a=1>
7. European Commission > Eurostat > Euro-indicators/PEEs > National Accounts (2018). *Eurostat*: Website. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/web/euro-indicators/national-accounts>

Надійшло 07.09.2019 р.